

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Християн Атанасов Атанасов, Университет по библиотекознание и информационни технологии, професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.2. „История и археология“, научна специалност „Исторически изследвания“, на представен от **Кемал Сюлейман Рашид** дисертационен труд на тема: **„Политико-дипломатически отношения между България и Турция в периода от 1918 до 1930 г.“**

От гледна точка на историята на дипломатическите отношения и при формиране на устойчиви и последователни политики взаимовръзките между Република България и Република Турция са ключови. Изришно е да се подчертава, че Република Турция е най-важният, от гледна точка на икономически, демографски и военен потенциал, партньор на България в региона. Двете страни са част от Организацията на Северно атлантическия договор (НАТО) и в този смисъл взаимоотношения им са интересни не само за техни учени и дипломати, но и за по-широк кръг анализатори от Алианса. Това дори само по себе си е достатъчно за да открие важността на изследвания от Кемал Рашид проблем и неговото безспорно научно, но и приложно, значение, доколкото всеки български учен и дипломат би го ползвал за основа при разбирането и осмислянето на международните процеси в миналото и по-добрата информираност и водене на съвременна политика. Както е добре известно твърде често нашите действия в настоящето са продукт и резултат на миналото.

По същество дисертацията е класическо историческо изследване, при което събирането на емпиричния материал, неговото подреждане, осмисляне и анализиране е достатъчно за разкриване на нови взаимовръзки при протичане на процеси с по наситена или не фактологичност. В това се състои приносният момент на немалко исторически разработки, които без да формулират изрично конкретни цели и задачи, в крайна сметка разкриват нови моменти и факти, и задълбочават и обогатяват нашите познания по един или друг въпрос. Настоящият труд обаче формулира ясна и фокусна цел, което поне за мен, за историческо изследване, е по-скоро излишно, доколкото е подразбиращо се (давам си сметка, че нормативно се изисква обаче): *Цел на настоящето изследване е проучване на политико-дипломатическите отношения между двете страни въз*

основа на архивни и литературни източници, като се акцентира на особената роля на Мустафа Кемал Ататюрк за установяването и развитието на българо-турските отношения, както и на действията на последователните български правителства, от земеделското на Александър Стамболийски до това на Демократическия сговор на Андрей Ляпчев, възстановяване на дипломатическите отношения между двете страни и решаване на проблемите. Изследването се основава на хронологическия и проблемно-аналитичния метод, като се избягва опростено, идеологическо и политическо интерпретиране на събитията през този важен за двустранните отношения период (Дисертация..., стр. 28).

За изпълнение на тази си цел докторантът посвещава следващите части на изследването си. Тук ще маркирам и структурата на дисертационния труд, която по същество е класическа. Така дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, библиография (стандартно разделена на архивни документи (непубликувани и публикувани), преса и изследвания (общо 79 на брой) – от тях на български език 63 и 16 на латиница (13 на турски, 2 на английски и едно на немски) и приложения. Тук са включени 14 броя снимки на Мустафа Кемал Ататюрк, Александър Стамболийски и български и турски дипломатически представители и прочее, също и факсимиле на български и турски език на Договора за приятелство между двете страни от 1925 г.

Обемът на използваната научна литература е предпоставка за доброто и познаване. Впрочем тя е въввлечена пълноценно в текста и очевидно г-н Рашид е работил добре с нея. Трябва да се признае, че темата предполага огромен брой изследвания на български, турски, западни и руски учени и дипломати, както и наличието на значителна по обем мемоарна литература. В този смисъл е нормално да има някои пропуски, но според мен те не са определящи. Дисертацията е завършена преди публикуването на новото изследване на Димитър Гюдуров „България, мюсюлманското малцинство и турската пропаганда (1923 – 1944), София: Нов български университет, 2020“ и в този смисъл е очаквано то да не е включено, но пък присъства предходна разработка на същия автор. Без да има пряко отношение към оценката на настоящия труд, а по-скоро като съвет към автора за в бъдеще, ще му препоръчам да прегледа и дисертацията на д-р Мартин Табаков „Неоосманизмът в Република Турция. Обособяване и ценностен корпус. Дисертация за придобиване на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление: 3.3. Политически науки; научна специалност: 05.11.02. Политология. Нов български университет. 2017“. Макар в друга научна област изследването на д-р Табаков може да се окаже полезно при бъдещи публикации и проучвания на г-н Кемал Рашид и да повиши равнището на теоретично осмисляне на някои от представените от него проблеми, пък и най-малкото за да добие по-добра представа за други методи на работа и инструментариум различен от този на традиционната историческа наука. Така или иначе тези коментари имат отношение по-скоро към

бъдещето на г-н Рашид – при представянето на научната литература в своята дисертация той се е справил добре. Положително впечатление прави доброто познаване на турските изследователи, които са въввлечени най-плътно в Глава IV, посветена на турското население в България и политиката на двете държави към него.

Така, в общи линии мога да заключа, че докторантът познава добре литературата по въпроса и съумява да я систематизира и въввлече успешно при представянето на проблемите, а когато счита за нужно да не се съгласи с някои от тезите изложени от изследователите работещи преди него. При използването на литературата г-н Рашид е коректен и внимателен и нямам бележки в това отношение по същество.

Понеже почти целият ми професионален път, до момента, е преминал в работа с архиви (български, османски и турски) ще се концентрирам върху боравенето на докторанта с архивните документи. Всъщност процеса на „отварянето“ на историческите архиви, тяхната дигитализация и създаването на специализирани информационни системи (в случая с държавните архиви в България на ИСДА, т.е. Информационната система на държавните архиви) поставя модерния изследовател пред възможност свързана с лесното намиране и потенциал за експлоатиране на огромен обем от архивна информация. Оттук вече следва да се търсят и модерни решения свързани с обобщението, клъстерирането и анализа ѝ, което често се оказва и много трудно. В този смисъл мисля, че г-н Рашид се е справил в общи линии, но не бива да бъдат спестени и някои слабости и пропуски. На първо място в уводната част по-същество липсва подробно представяне на архивните източници и материали от пресата. Това според мен е недостатък, който следва да се отстрани при бъдещите разработки на докторанта и особено при следващо публикуване на дисертационния труд. В крайна сметка доброто представяне на архивните фондове и вестниците (издавани на български и турски езици) от докторанта би било важно и за запознаване на читателя с емпиричната база, върху която впоследствие ще се изградят основните изводи и тези. Давам си сметка, че това е досадна задача, но пък, по мое мнение, е показателна за добросъвестността на изследователя.

Освен това списъкът с използваните архивни фондове след заключението на дисертацията не е оформен добре. Така например липсват заглавията на някои от фондовете като например тези на „Министерство на външните работи и изповеданията – Дирекция на вероизповеданията (1879-1944) – Ф. 166 К“, на „Министерство на външните работи и изповеданията (МВРИ) – Фонд 176 К“ – съхранявани в Централния държавен архив (ЦДА), „Окръжна полицейска инспекция – Шумен (1880–1934) – Фонд 774 К“ (номера също е сбъркан), съхраняван в Държавен архив – Шумен и прочее. В този смисъл тук също дисертацията се нуждае от известна прецезираност и по-голяма степен на

внимание при посочването на архивните източници. В крайна сметка не е работа на непредубедения читател да проверява коректното изписване на всеки архивен фонд, а следва изследователят да го и извършил възможно най-професионално.

Това обаче са по-същество неща, които могат да се коригират с една бъдеща редакция на дисертацията и подготовката и за публикуване. Вътре в текста не се забелязват несъответствия, което означава, че докторантът е съумял да издири, обобщи и анализира немалък обем непубликувана архивна информация.

Всъщност непубликуваните архивни материали, публикациите в пресата (на български и турски език) и изследванията на български и турски историци са тези източници върху, които докторантът ще направи по-сетнешните си наблюдения и анализи. Добре известно е, че не съществува „идеален исторически източник“. Информационната натовареност на всеки извор в крайна сметка е по-презумция изкривена поради различни фактори – субективна оценка, емоционална нагласа, различни предрасъдъци и прочее. Дори официалните документи от фондовете на Министерството на външните работи на България, макар и да звучат обективно, по същество не са. Те също отразяват приоритетно българската гледна точка и позиция по конкретния проблем. Мисля обаче, че това се осъзнава от докторанта и той се опитва да представи поне две гледни точки по съществуващ изследователски проблем – с оглед темата му това е българската и турската перспектива. Това е показателно за научен и безпристрастен подход и гаранция за обективност и значимост на постигнатите изводи.

В своето изложение дипломантът посочва приносите на български и турски държавници и политици за подобряването на дипломатическите отношения между двете страни и съответно контрибуциите на някои изследователи в посока тяхното представяне и анализиране. Вероятно поради скромност дисертанта не извежда сам приносите на своето изследване (има предвид в дисертацията, те са посочени в Автореферата), което е модерно да се прави в по-новите изследвания. Това според мен е правилен подход. С риск да бъде обвинен в прекомерна консервативност при изготвянето на научните разработки, в крайна сметка не е работа на автора да дава оценка на собствените си трудове като извежда приноси – реални или въображаеми. Иначе от гледна точка на науката дисертацията е приносна поне в две насоки. На първо място фактологичната осведомителност. Дисертантът умело представя и анализира на пръв поглед дребни факти, които обаче ще се окажат важни за оформяне на политики и провеждане на определени действия на двете страни в една или друга посока.

Горе споменах и доста детайлното познаване и използване на турската историография, както и публикациите на турските вестници издавани в България. Това също е важен принос, най-

малкото защото като цяло българската историопис рядко използва достиженията на турските изследователи, вероятно поради езиковата бариера. В случая подобна пречка не съществува и съответно дисертацията е важна и за това, че дава възможност български учени да се запознаят с разработките на турските си колеги.

Интересни и приноси са наблюденията на докторанта по отношение на политиката на новата турска държава спрямо турското население в България и съответно проникването на кемализма като идеология в страната. Същото важи и за представянето на някои институции на ислямското население като Главното мюфтийство, Съзът на турските учители, Съюзът на културно-просветните и спортни дружества „Туран“ и т.н.

Като известна слабост мога да изтъкна твърде голямото вглеждане в детайлите около двустранните взаимоотношения, което малко или много ги изкарва извън общия контекст. На личността на Кемал Ататюрк е обърнато прекалено голямо внимание. Да той безспорно е най-важният субект в двустранните отношения и неговите лични убеждения сигурно са водещи и определящи за позицията на Турция спрямо България, но има и други вече обективни обстоятелства, които ще допренесат за добрите комшийски отношения между двете държави след Първата световна война – и двете държави са били от страната на победените и е нормално да изпитват симпатия една към друга. Освен това България се оказва заобградена от страни победителки и е естествено да вижда в родената върху руините на Османската империя модерна Република Турция свой приятел и да се стреми да поддържа това приятелство. Така, че общият контекст присъства в дисертацията, но някак си трябва да се конкретизира по-добре неговата роля в развитието на отношенията между София и Анкара.

Имам и друга препоръка към г-н Рашид. На места текста е по-скоро емоционален и с прекомерен патос. Това следва да се избягва при научна работа. Да историкът не е робот, а жив човек, който често се възхищава или недолюбва персонажите, които изследва. Това обаче не трябва да личи в текста. Някои изразни средства за мен остават неразбрани. Така например на стр. 95 се чете следното изречение: *За съжаление или за щастие проф. Спасов гледа едностранчиво на нещата в ущърб на българските турци (Дисертация..., стр. 95)*. Тук не мога да разбера какво иска да каже дисертантът. Дали съжालява или е щастлив от едностранчивият, според него, подход на Людмил Спасов? Може да се посочат и други подобни „вметки“, които според мен не стоят добре в научно изследване и е необходимо да бъдат редактирани и прецеизирани в бъдеще.

Авторефератът е оформен стандартно и общо взето систематизира представеното в дисертацията. Прави впечатление, че докторант Кемал Рашид има и поне три научни публикации по темата на дисертационния труд. Това са:

1. Рашид, Кемал (2015). Българската държава и кемалисткото движение в Тракия. – Годишник на Департамент „История“ на НБУ. Том IX-X (2014-2015), с. 261-286;
2. Рашид, Кемал (2017). *Военната и стопанска помощ на България оказвана на Анкарското правителство. Мисията на Джеват Аббас Бей (Гюрер) - личен пратеник на Мустафа Кемал паша в София.* – Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив. Серия А. Обществени науки, изкуство и култура. Том IV [ISSN 1311 – 9400 / Print]; (ISSN 2534 -9368 / Online] (2017), с. 46-49;
3. Рашид, Кемал (2020). *Положението на турските и религиозни организации в България. Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век*“. – Сборник с научни доклади от XVIII-та национална научна конференция с международно участие 1 ноември 2020 г. София: „За буквите-О писменех, УниБИТ, с. 1-7. Под печат.

Така могат да бъдат посочени общо три научни публикации (последната липсва в Автореферата), от които две статии и една студия, което е напълно релевантно спрямо стария и настоящия Закон за развитие на академичния състав в Република България (2018 г.). Справка в Правилника за прилагане на ЗРАС показва, че докторантът надвишава минималните национални количествени изисквания, доколкото и трите му научни публикации са в издания, които са включени в референтния списък на НАЦИД. Ако се направят предварителни изчисления той би имал за всяка всяка статия по 10 точки и съответно за студията – 15 точки или всичко 35 точки (при законно изискуем минимум от 30 точки). Т.е. дори чисто формално погледнато кандидатът напълно отговаря на законовите норми.

Освен това докторантът Кемал Рашид има редица публични лекции по религиозни, културни и исторически теми като неговата активност е повече от добър пример за всички интересувани се от религия и история. Г-н Кемал Рашид е бил награден и за участието си в конкурс за есе на тема: „Вяра-Наука-Авторитет“, проведен в памет на проф. д-р Пламен Цветков в края на миналата година (ноември 2019 г.), където получава сертификат за второ място.

Така, въпреки, че нямам удоволствието лично да познавам г-н Рашид съм запознат с неговата публична дейност като имам и добър човек, който се ползва с добро име сред хората, които го познават пряко – независимо от етноса и религията им.

В заключение ще изкажа удовлетвореност от свършената от докторант Кемал Рашид

научна работа, както по дисертациата, но и по отношение на автореферата и другите научни публикации, които въпреки, че имат пропуски и слабости са добра основа, върху която да се надгражда. В този смисъл препоръчвам на г-н Рашид задължително да търси варианти за публикуване на неговата десертация. Така трудът му ще добие завършен вид, а освен това ще бъде полезен за изследователи и практики дипломати. Напълно съм сигурен, че българо-турските отношение ще са ключови в развитието на двете страни в бъдеще и работата на г-н Рашид може да има практическа добавена стойност в тази посока.

Така, че **г-н Кемал Рашид има моята положителна оценка** за дисертацията и научните си публикации и призовавам членовете на научното жури също да оценят положително изследователските му усилия.

Дата

03.10.2020 г.

Подпис:

/доц. д-р Християн Атанасов, УниБИТ/